





## VAN VEEN TOT VARIA AVEREEST DOOR DE EEUWEN HEEN

<i>Hoofdstuk</i>		<i>paginanummer</i>
1	Inleiding	4
2	Avereest	5
1	Vroegste sporen Avereest	5
2	Ontstaan als nederzetting	5
3	Belangrijkste ontwikkelingen van het dorp/de gemeente	7
4	Bijzondere verhalen over Avereest	9
5	Avereest in kaart door de eeuwen heen	13
6	2001: een nieuwe gemeente	16
3	Conclusie	18
4	Verder lezen	19

## 1 INLEIDING

In deze lesbrief zal het gaan over wat er vroeger allemaal gebeurd is in Avereest. Dat gebied hoort tegenwoordig bij de gemeente Hardenberg. Daar hoort niet alleen de stad Hardenberg zelf bij, maar ook wat vroeger de gemeente Gramsbergen was. Deze drie zijn pas sinds 2001 samen, maar heel vroeger waren de grenzen niet zo sterk.

Aan het begin van de jaartelling bijvoorbeeld bestond Avereest als plaats nog niet. Ook Hardenberg en Gramsbergen niet. Alles was nog onbebouwd, dus een dorp of stad was nog niet te herkennen. In de loop van de tijd hebben de mensen een vaste plek uitgekozen om te gaan wonen. Als er nog niet zoveel mensen op één plaats wonen, is het natuurlijk het veiligst en het best om samen te gaan werken. Vooral wanneer er in de buurt mensen of dieren zijn die groter en sterker zijn, kun je moeilijk in je eentje blijven. Zo gaat het ook met dorpjes en kleine steden. Wanneer ze alleen niet sterk genoeg zijn, roepen ze de hulp in van een ander, zodat ze samen sterker staan.

Ook in de vroegere contacten tussen Avereest en de plaatsen in de buurt is samenwerking te zien. De gemeente Hardenberg van tegenwoordig werkt eigenlijk ook samen: de gemeenten Avereest, Gramsbergen en Hardenberg waren eerst zelfstandig, maar vormen nu één grote gemeente. Door samen te werken kun je vaak meer bereiken. Sommige dingen zijn natuurlijk nog wel typerend voor Dedemsvaart of Hardenberg, bijvoorbeeld Dedemsvaria. Dat is goed, want je eigen geschiedenis is ook belangrijk. Zo heeft iedereen zijn eigen stukje geschiedenis, en die stukjes vormen samen één verhaal.

Voor elk van de drie vroegere gemeenten die tegenwoordig Hardenberg vormen, is er een lesbrief. Dus voor Avereest, Gramsbergen en Hardenberg. In deze lesbrief wordt een deel van de geschiedenis van Avereest verteld. Kijk wat je ervan herkent, lees wat je nog niet wist en bedenk hoe jouw geschiedenis er uit ziet en er later nog uit kan gaan zien.



## 2 AVEREEST

### 1 Vroegste sporen Avereest

Als het om de geschiedenis van Avereest gaat, gaat het vaak over het moment waarop begonnen werd het kanaal de Dedemsvaart te graven. Aan dit kanaal heeft het dorp zijn naam te danken. Maar de geschiedenis van Dedemsvaart en omgeving gaat nog verder terug.

Vroeger waren er in het voormalige Avereest maar weinig bewoners. Na de laatste ijstijd (10.000 jaar geleden) kwam de levenswijze van de jagers op. Hoe meer mensen er zijn, hoe meer eten er nodig is. Jagen alleen is dan niet genoeg: de mensen gaan het land bebouwen en vee houden. Dit werd vooral gedaan in de buurt van rivieren en beekjes. Of er binnen de grenzen van wat nu Avereest is ook echt zulke mensen geleefd hebben, weten we niet zeker. Het riviertje de Reest is bovendien ontstaan in een moerasgebied, wat moeilijk bewoonbaar was.

Toch zijn er in 1976 wel sporen gevonden die wijzen op aanwezigheid van mensen. In Oud-Avereest kwamen resten van drie klobbeken tevoorschijn. Ze bleken in een grafkuil te liggen. Vermoedelijk zijn deze klobbeken rond 2500 voor Christus gemaakt.



Figuur 1: resten van klobbeken uit ongeveer 2500 v.C.

### 2 Ontstaan als nederzetting

Het gebied werd al vroeg Avereest genoemd, maar het heeft nog andere namen gekend. Avereest is aan zijn naam gekomen door de plaats waar het ligt. Vroeger hoorden de bewoners aan de zuidkant van de Reest bij Drenthe. Vanuit de rest van Drenthe gezien, lag het plaatsje 'over de Reest'.



Figuur 2: 'OverReest', vanuit Drenthe gezien ligt dit over de Reest ("Resta flu." genoemd)

De 'Overreesten'-gebieden werden in oude teksten dus vaak aangeduid met een naam die hier op lijkt. De schrijfwijze van woorden kon nog al eens veranderen: ieder schreef het zoals hij het zelf uitsprak. In 1236 vinden we benamingen als 'Resten' en 'Restura'. Later komen we 'Restene' tegen. Zo'n driehonderd jaar later zien we al 'Overreest' en in 1617 wordt er gesproken over 'De Over Reest'. Zelfs in de 20<sup>e</sup> eeuw stond de spelling nog niet helemaal vast. Er werd rond de jaren '30 gesproken van 'Die Ouerreeste' en 'Ten Over Reeste'. Uiteindelijk is het 'Avereest' geworden. Niet helemaal vreemd, aangezien vroeger de –o nog wel eens ingewisseld kon worden voor een –a.

Tegenwoordig is de Reest gedeeltelijk de grens tussen Overijssel en Drenthe. Dit was vroeger niet zo. Al lang geleden was er ruzie tussen boeren en natuurbeschermers over hoeveel water afgevoerd mocht worden. Ook het recht op visserij zorgde nogal eens voor moeilijkheden: er schijnt veel paling te zijn geweest. Veel mensen wilden deze vis maar al te graag hebben. Dat de vis gewild was, is te merken aan de rechtszaak die er in 1577 is geweest over de vis die twee mannen, Evert Hessels en Jacob Reggers, gevangen hadden. Anderen wilden de vis terug, omdat Evert en Jacob die gevangen hadden in het water langs hun land. Ze kregen gelijk van de drost (een soort rechter op het platteland): de vis moest teruggegeven worden.

Vanaf de 13<sup>e</sup> eeuw wordt gesproken over 'marken'. Dat waren kleine gebieden die bewoners in de buurt gebruikten. Avereest was in die tijd één van de vele 'marken'. De grond werd door boeren niet gebruikt voor de landbouw. Deze grond was ook belangrijk, bijvoorbeeld vanwege het hout (denk aan stoken en huizenbouw), voedsel voor de dieren, het weiden van vee etc. Iedereen van zo'n marke had recht om een bepaald gedeelte van de markegrond te gebruiken. Daar golden natuurlijk ook regels voor.

Restina of Avereest bestond zeker al in 1236. Een aanwijzing daarvoor is dat Otto III, de Utrechtse bisschop, in 1236 toestemming gaf om er een kerk op te richten. De originele oorkonde (de bewijstekst) hiervan is verloren gegaan. We weten wel dat de kerk waarschijnlijk een eenvoudig gebouwtje geweest is van hout, met een dak van riet of stro, en dat de vloer bedekt was met keien. Huizen werden in die tijd van dezelfde materialen gemaakt. De pastoor van de kerk had een naastgelegen boerderijtje, waardoor hij tegelijk ook boer was. De grond die bij zijn boerderijtje hoorde werd 'De Weeme' genoemd. 'De Weeme' bestaat nu nog: het is een natuurinformatiecentrum.

Het kerkje uit 1236 heeft er zo'n 400 jaar gestaan. We weten verder ook dat Avereest al voor het jaar 1600 een schooltje had. Waarschijnlijk was de meester ook de koster, dat kwam vaker voor in die tijd. Na zo'n 400 jaar stortte het kerkje in. Met geld van de Gedeputeerde Staten van Overijssel werd er een nieuw kerkje neergezet op dezelfde plaats. Zij betaalden f 600,-. Dat is ongeveer €272,-. Je moet daarbij wel bedenken dat geld in die tijd een andere waarde had: zo verdiende dominee Ter Mate in twee jaar tijd (1673-1674) ongeveer €242,-. Dat was toen heel veel geld. De nieuwe kerk werd deze keer gebouwd van steen en dakpannen. Toch kende deze ook slechtere tijden. Het werd helemaal leeggeplunderd door het leger van bisschop Bernard von Galen, die ook wel 'Bommen Berend' genoemd werd. Dat was omdat hij had geprobeerd Groningen te veroveren door kanonnen met bommen af te schieten. Zijn leger verwoestte de molen aan Den Kaat. Pas veel later werd er weer een nieuwe gebouwd, op een plaats iets verder weg. Het werd ook een ander type molen. In 1925 is die uiteindelijk afgebroken.

### 3 Belangrijkste ontwikkelingen van het dorp/de gemeente

Natuurlijk zijn er in de loop van de tijd veel veranderingen geweest in het gebied Avereest. Er zijn allerlei ontwikkelingen geweest die er aan hebben bijgedragen dat Dedemsvaart en Balkbrug er tegenwoordig zo uit zien. Deze ontwikkelingen hebben te maken met de mensen en cultuur, met geldzaken, met politiek of met het geloof.

#### *Mens & cultuur*

Tijdens de groei van Dedemsvaart als veenkolonie (zie ook § 2.4 over Baron van Dedem) kwamen er natuurlijk steeds meer huizen. In 1817 werd de eerste woning van steen gebouwd. Ook kwamen er steeds meer winkels in het dorp. Rond 1842 waren er zelfs al 77. Een paar daarvan verkochten kleding en stoffen. Daarnaast waren er wel ongeveer 100 kroegbazen. In vergelijking met nu is dat erg veel. Het komt doordat de veenwerkers heel veel alcohol dronken bij en na hun werk. Telkens als er weer een praam (een bootsoort met platte bodem) vol was geladen met turf, gingen er twee flessen jenever rond. Er gingen verhalen dat niet alleen de mannen, maar ook de vrouwen en kinderen daarvan dronken.

Het gebouw van de Hervormde Kerk in Dedemsvaart is in 1834 gebouwd (zie ook de paragraaf over 'Geloof' hierna). In 1959 werd de kerk vernieuwd. Niet alleen aan de buitenkant, ook aan de binnenkant. De oude preekstoel werd toen vervangen door een nieuwe. In 1969 werd de kerk een monument. Ongeveer twintig jaar later moest het interieur weer in de oude stijl gebracht worden. Toen is een heel oude Amsterdamse preekstoel uit 1630 gekocht. Nog steeds is deze preekstoel van bijna 400 jaar oud in de kerk te zien.

In 1923 begon Mien Ruys in de kwekerij van haar ouders met het ontwerpen van tuinen. Ze probeerde veel planten en vormen uit. Vooral natuurlijke beplanting was kenmerkend voor haar ontwerpen. In de loop der jaren zijn haar tuinen steeds uitgebreid. Drie zijn op dit moment zelfs een Rijksmonument, omdat ze uniek zijn in Europa.



Figuur 3: Mien Ruys aan het ontwerpen (± 1950)

De Elfstedentocht is een winterse traditie die de laatste jaren bijna niet meer gereden kan worden. In 1963 werd er wel een gereden, en de winnaar was deze keer een Dedemsvaarter: Reinier Paping. De tocht van 1963 staat bekend als de zwaarste Elfstedentocht die ooit gereden is: maar 127 van de ongeveer 10.000 mensen haalden de eindstreep.

#### *Geldzaken*

In 1809 wordt toestemming gegeven voor het graven van een kanaal dat van Hasselt naar Gramsbergen liep. Het kanaal wordt *De Dedemsvaart* genoemd, naar Willem Jan baron van Dedem (zie ook § 2.4). Hij komt uiteindelijk in

financiële problemen door dit grote project. Het kanaal is van grote waarde om veen en turf te vervoeren. Niet alleen het graven, ook het veen zelf is goed voor de handel. Het grootste deel van de gemeentebodem was veengrond, maar een klein stukje bestond uit zandgrond.

Ook begonnen sommige schippers aan beurtvaarten om goederen, dieren en passagiers mee te nemen. De gemeente had in die tijd inmiddels ongeveer 900 inwoners. In de gemeente Avereest ontstond op een gegeven moment de veenkolonie Dedemsvaart (eerst ook wel Nieuw-Avereest genoemd).

Rond 1850, wanneer de vervening zorgt voor welvaart van de veenkolonie Dedemsvaart, ontstaat er een nieuwe stand, de hogere middenklasse. Dat waren de mensen met veel geld. Zij stopten geld in de veenhandel. Ze verdienden daar goed aan en gebruikten het geld om mooie grote huizen te bouwen, bedienden aan te nemen etc. Daardoor wordt uiteindelijk zelfs een Kamer van Koophandel en Fabrieken Avereest opgericht.

Eind 19<sup>e</sup> eeuw komen er spoor- en tramlijnen op het platteland van Overijssel. Op 15 juni 1885 om precies te zijn, werd de Dedemsvaartsche Stoomtramweg-Maatschappij opgericht. Die moet een stroomtramweg aanleggen langs de Dedemsvaart. Zo werd een verbinding tussen Dedemsvaart en Avereest gemaakt. De DSM werd een succes en het netwerk groeide snel. In 1947 werd deze uiteindelijk opgeheven.

Eerder al bleek dat landbouw binnen Overijssel één van de belangrijkste manieren was om geld te verdienen. Na de Eerste Wereldoorlog (1914-1918) gaat het slechter: er is schaarste. In de jaren '20 dalen de prijzen die boeren voor hun producten kunnen krijgen en in de jaren '30 volgt een economische crisis die in de hele wereld te merken is.

Een belangrijke en succesvolle fabriek wordt in 1952 door Herman Wehkamp opgericht: Wehkamps Fabriekskantoor. Dat is tegenwoordig één van de grootste postorderbedrijven van ons land. In het begin stond het in Slagharen, later verhuisde het naar een Dedemsvaarts industrieterrein. In de jaren '50 was het een nieuw idee, maar het bleek zo goed aan te slaan, dat Wehkamp landelijk bekendheid heeft gekregen.

### *Politiek*

Vroeger hoorde het Kerspel Avereest (ook wel de Marke Avereest genoemd) bij het schoutambt Ommen en Den Ham. In de tijd van Koning Willem I zijn er plannen gemaakt voor een nieuwe gemeente-indeling. De bedoeling was dat Avereest samengevoegd werd met Nieuwleusen, Ruitenveen en een paar kleinere plaatsen tot de gemeente 'Avereest en Nieuwleusen', dat daarvoor nog bij het Schoutambt Ommen hoorde. In 1818 werd Avereest echter een zelfstandige gemeente. Wel kende Avereest tot 1852 dezelfde burgemeester als de gemeente Nieuwleusen.

In de 20<sup>e</sup> eeuw is er een tijd geweest waarin andere mensen dan normaal (zoals de burgemeester en wethouders) de macht hadden. Dat was tijdens de Tweede Wereldoorlog. De Duitsers onder leiding van Hitler bezetten Nederland en bepaalden steeds meer de regels in heel het land.

### *Geloof*

Dedemsvaart, eerst dus Avereest, is altijd een plaats geweest waar het geloof een grote rol speelde. In § 2 werd het eerste kerkje van Avereest al genoemd. Dat was in 1236 gesticht door mensen uit een Zwols klooster. Toen het na ongeveer 400 jaar instortte, werd het weer herbouwd op dezelfde plek. Een kerk was voor de omwonenden dus erg belangrijk.



Toen het gebied rond Avereest alsmaar groeide door het werk aan het kanaal en het veen, kregen de mensen ook behoefte aan een nieuwe kerk. Een Rooms-katholieke kerk werd in 1819 gebouwd in Dedemsvaart, maar de Hervormden moesten nog altijd naar Avereest lopen – een behoorlijk eind voor kinderen en oude mensen. In 1830 was een brief aan de Koning gestuurd om te vragen of hij het goed vond dat de “Hervormden aan de Dedemsvaart” een eigen kerkgemeente zouden oprichten en of hij het ontbrekende geld voor de bouw wilde betalen. De Koning betaalde f13800,- (dit is ongeveer €6250,-), de Provincie gaf f2500 (ongeveer €1125,-), de mensen zelf betaalden f700,- (ongeveer €300,-). In 1834 werd er een nieuw kerkgebouw voor de Hervormden in gebruik genomen. In datzelfde jaar was er ruzie: een groep Hervormden wilde een eigen nieuwe gemeente oprichten en niet meer bij de Hervormde Kerk blijven.

Het idee om van de Hervormde Kerk weg te gaan kwam uit Groningen, van dominee De Cock. Hij vond dat de Hervormden de regels van de Bijbel niet goed volgden. In 1834 ging hij weg bij zijn Hervormde Kerk in de provincie Groningen; die gebeurtenis heet de ‘Afscheiding van 1834’. In 1836 deden de mensen in Dedemsvaart hetzelfde. Ze begonnen met dominee Van Raalte een Gereformeerde Kerk met negentien leden. Jaren later volgden nog meer onenigheden, zodat er nog meer nieuwe kerkgemeenten gevormd werden met een eigen kerkgebouw.

In Dedemsvaart leefde ook een aantal Joodse inwoners. Door een brief weten we dat er in ieder geval al in 1835 Joden in Avereest woonden, en op een gegeven moment waren het er ongeveer 60. Veel inwoners kenden hen vanwege hun slagersvak; daarvan waren er namelijk vijf in het dorp. Aan de Markt heeft vanaf 1856 een synagoge gestaan (achter de herdenkingsster). Na de Tweede Wereldoorlog werd de synagoge niet meer gebruikt en

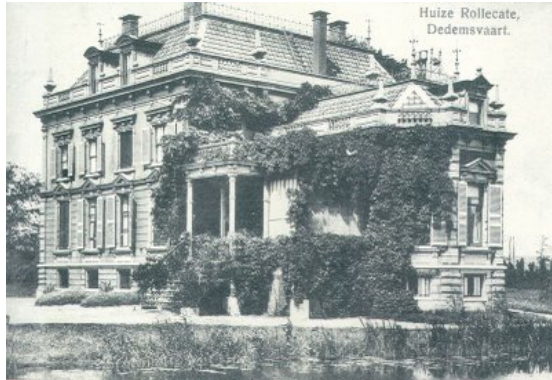
uiteindelijk in 1988 afgebroken. Er heeft in Dedemsvaart ook een Joodse school gestaan voor de Joodse kinderen. Uiteindelijk zijn bijna alle Joodse inwoners van Dedemsvaart tijdens de Tweede Wereldoorlog omgekomen in concentratiekampen.

#### 4 Bijzondere verhalen over Avereest

In dit hoofdstuk kun je twee bijzondere verhalen over Avereest in de geschiedenis lezen. Er zijn er natuurlijk veel meer, maar alle verhalen vertellen zou te veel zijn. De verhalen hieronder gaan over de naamgever van Dedemsvaart en de Tweede Wereldoorlog.

##### *De Dedemsvaart – Baron van Dedem*

Eerst lag Avereest in een gebied met moerassige vlaktes, heide en bruin veenwater. Dit water kon nergens wegstromen en werd een ‘meerstal’ genoemd. Nu kun je dit nog terugzien in de naam Kotermeerstal. Die drassige gebieden moesten geschikt worden gemaakt voor landbouw, dat heet ontginnen. De Zwolse burgemeester Gerrit Willem van Marle had dit idee al eerder, maar door moeilijkheden met de regering ging dit niet door. Zijn schoonzoon, Willem Jan Baron van Dedem, kreeg het wel voor elkaar. De manier waarop is een bijzonder verhaal.



Figuur 4: Huize Rollocate, de woning van Willem Jan Baron van Dedem

Door zijn huwelijk met Judith van Marle werd Van Dedem eigenaar van een aantal veengronden. Zijn schoonvader, Gerrit Willem van Marle, had bedacht om tussen Avereest en Hasselt een kanaal te graven. Om het plan goed uit te kunnen voeren is Van Dedem eerst nog gaan kijken bij het kanaal in Annerveen. Daar ontmoette hij de aannemer Kruizinga. Van Dedem vond dat het kanaal, dat naar hem 'de Dedemsvaart' genoemd zou worden, heel groot moest worden. Dan kon het ook nuttig zijn voor de landbouw.

In de tussentijd, toen hij toestemming wilde krijgen voor het plan, had ook Zwolle een plan om een kanaal aan te leggen naar Hardenberg. Hier komen we bij de slimme zet van Van Dedem. Via zijn vriend Zacharias Tijl (die was secretaris in Hasselt) kwam zijn plan onder de aandacht van koning Lodewijk Napoleon. Zijn ideeën had hij goed voorbereid: alle grond waar gegraven moest worden, had hij in bezit. Toen in 1809 koning Lodewijk Napoleon uit Frankrijk door Overijssel reisde, kwam hij ook in Deventer. Van Dedem wilde zijn plan direct aan de koning laten zien. De tegenstanders uit Zwolle vermoedden al zoiets en vroegen of hij inderdaad zelf naar de koning

zou gaan met zijn plan. Omdat Van Dedem wist dat ze hem dan zeker zouden gaan dwarszitten, zei hij er niks over en regelde hij dat Zacharias Tijl het aan de koning liet zien. De koning bekeek de kaarten met de plannen van Van Dedem en het plan van Zwolle. Over de laatste zei hij dat het niet deugde. Van Dedems idee beviel hem wel, omdat hij zelf de veenderijen in de omgeving bekeken had. Van Dedems aanvraag keurde hij goed. De toestemming, die Van Dedem in het geheim kreeg van de Franse koning, heeft er dus voor gezorgd dat de Dedemsvaart uiteindelijk gegraven werd. Op 9 juli 1809 (200 jaar geleden) werd in Hasselt begonnen met het graven.

Tijdens het graven waren er wel problemen. Delen van het gebied waren zo drassig, dat ze eerst drooggelegd moesten worden. Dat kostte heel veel geld. Van Dedem wilde alles zelf betalen, maar dat kon hij niet. Er moest daarom veel geleend worden, in 1817 bijvoorbeeld f 430.000,- (dit is bijna € 200.000,-). Ook begon hij aan een tweede kanaal. Dit heet nog steeds de Hoofdvaart. Later ging het met de geldzaken weer niet goed. Daardoor moest hij in 1826 de vaart verkopen aan het Rijk. Vier jaar later heeft hij samen met Jan Heere (een koopman en vervener uit Amsterdam) de Dedemsvaart weer teruggekocht. Dit lukte ze voor f 390.000,- (ruim € 175.000,-), hetzelfde bedrag als waarvoor hij het in 1826 verkocht had. De Dedemsvaart had een lengte van 17 km, dat is ongeveer 170 voetbalvelden lang. Later zijn delen ervan weer drooggelegd, zoals de weg van Dedemsvaart naar Balkbrug.



Figuur 5: De Dedemsvaart bij Balkbrug in 1910

Omdat Willem Jan Baron van Dedem tot Rollecate (zo was zijn officiële naam) zo belangrijk was geweest voor Dedemsvaart en omgeving, waren er heel veel mensen die in 1851 naar zijn begrafenis kwamen. Er was zelfs nog een kleine onenigheid tussen de twee predikanten over wie van hen als eerste bij het graf mocht spreken. De predikant van Dedemsvaart, dominee Hissink, vond dat hij dat mocht doen, omdat Van Dedem bij de kerkgemeente van Dedemsvaart lid was. Maar de dominee van Avereest, dominee De Koning, vond dat hij daar meer recht op had, omdat Van Dedem burgemeester was geweest van Avereest. Hissink had hier een simpele, maar stiekeme oplossing voor. Terwijl ze in de begrafenisstoet liepen, glipte hij door een huis naar de voorkant van de stoet, zodat hij eerder op de begraafplaats aankwam. De Koning had niks door en zag pas op de begraafplaats dat Hissink al aan het woord was bij het graf.

### *De Tweede Wereldoorlog*

Het was begonnen in mei 1940. Ondanks dat op 9 mei via de Duitse radio nog gezegd was dat Nederland bevriend was met Duitsland, kwam die volgende nacht toch een inval. Het Duitse leger viel wel aan. Omdat Nederland eerst terug probeerde te vechten, kwam het Duitse leger met een tegenaanval: Rotterdam werd door vliegtuigen totaal verwoest. Als Nederland bleef terugvechten, zouden de Duitsers dit elke dag bij een andere stad blijven doen. Nederland was niet sterk genoeg om daar tegenin te gaan en heeft zich daarom op 14 mei 1940 overgegeven. Dat was het begin van een jarenlange strijd tegen de bezetters.

De oorlog is een moeilijke periode geweest. Natuurlijk voor de mensen zelf, maar ook voor iedereen die vocht voor de vrijheid. Andere landen gaven ook hulp en probeerden Nederland te bevrijden, zoals Engeland en Canada. Veel mensen zijn bij die strijd omgekomen. In Balkbrug zijn drie piloten begraven die op 14 mei 1943 zijn omgekomen: twee Canadezen en één Brit. Nog steeds zijn hun "Oorlogsgraven voor het gemeenebest" te bezoeken op de Algemene Begraafplaats Avereest.



Figuur 6: oorlogsgraven van de drie omgekomen piloten

Ook de burgers zelf kregen het steeds moeilijker. Er kwamen regels die dingen verboden voor Joden en mensen moesten werken voor de Duitsers. Verder waren er mensen die de Duitsers stiekem dingen vertelden over onderduikers, terwijl het verzet juist probeerde onderduikers te helpen en het Duitse leger dwars te zitten. Je wist niet meer wie wel te vertrouwen was en wie niet.

Nu, al bijna 70 jaar na het begin van de oorlog, worden nog steeds de mensen, die met gevaar voor eigen leven in het verzet zaten, als een soort helden gezien. Door de verzetsstrijders konden veel mensen ontsnappen aan gevangenneming of zelfs de dood. Een goed voorbeeld is het Amsterdamse meisje Henny van 't Vlie, die vlak voor de oorlog met haar ouders naar Zwolle was verhuisd. In de oorlog hebben haar Joodse schoolvriendinnetje Hansje Keizer en haar moeder bij hun thuis ondergedoken gezeten. Het was natuurlijk wel gevaarlijk toen er Duitsers aan de deur kwamen, maar ze hebben het overleefd. Hansje en haar moeder zijn later naar Israël geëmigreerd. Hansje kreeg uiteindelijk dertien kinderen en bijna honderd kleinkinderen. Zonder de hulp van Henny en haar familie hadden zij niet bestaan.

Niet alleen de onderduikers, maar ook de verzetsstrijders zelf liepen gevaar. Verzet tegen de Duitsers werd hard bestraft, tot aan het einde toe. Dat blijkt ook wel uit de verhalen van de dag vlak voor de bevrijding van Dedemsvaart en omgeving.

Begin april 1945 was de bevrijding dichtbij. Helaas betekende dat niet meteen dat alle zorgen voorbij waren. De geallieerden (bondgenoten van Nederland) waren druk met het vliegen van jachtvliegtuigen en bommenwerpers. Maar de Duitsers reageerden daar op met invallen, arrestaties en executies.

Zo kwamen op 6 april in Dedemsvaart drie Canadese tanks binnen. Veel mensen dachten dat dit de bevrijding was, maar de tanks waren er alleen om het dorp alvast te verkennen voor de volgende dag. Ondertussen was aan de Duitsers in Balkbrug verteld dat er in Dedemsvaart Duitse soldaten en NSB'ers gevangen waren genomen en dat de Canadezen alweer vertrokken waren. De Duitsers gingen er heen en namen vijftien Dedemsvaarters mee naar Balkbrug. Ze hadden het plan om ze door SS'ers dood te laten schieten. De eerste groep van vijf mannen moest met hun rug richting het water van de Dedemsvaart gaan staan, dat er toen nog was (zie ook figuur 3). Eén van hen, Jan de Boer, riep dat ze vijf onschuldige mensen zouden doodschieten, maar dat deed de Duitsers niets. Vier van de vijf hadden een list bedacht om niet doodgeschoten te worden. Bart Boertjes ontweek de kogel en zette het op een lopen; een tweede, Jaap Meering, liet zich op tijd vallen en hield zich dood. De andere twee, Jan de Boer en Marinus Timmer, lieten zich achterover in het water vallen. Na zich ook dood te hebben gehouden konden ze in het donker wegzwemmen. Daarna werden de andere tien mannen door de Duitsers één voor één tegenover een Nederlandse soldaat in Duits uniform gezet. In totaal werden 9 van de 15 doodgeschoten— één avond voor de bevrijding. Niet alleen in Dedemsvaart, ook in bijvoorbeeld Hardenberg waren de eerste dagen van april 1945 spannend, zo vlak voor de bevrijding. In zulke situaties lijken de grenzen tussen plaatsen als Dedemsvaart, Hardenberg en Gramsbergen niet echt meer te bestaan: de mensen voelen zich vooral Nederlander in plaats van Dedemsvaarter, Hardenberger of Gramsbergenaar. Het gaat er om samen te werken en elkaar te helpen in een moeilijke tijd, net zolang als nodig is. Dat bleek uiteindelijk vijf jaar te zijn. Vijf moeilijke jaren, tot in april 1945. Zoals meneer Lensen in zijn herinneringen aan de oorlog zei: "De bevrijding was er, maar zij werd duur, heel duur betaald."



Figuur 7: Bevrijding van Dedemsvaart in april 1945; wagens van het Canadees Legerkorps

## 5 Avereest in kaart door de eeuwen heen

Hier volgen verschillende kaarten die in de loop van de tijd van Avereest en Dedemsvaart gemaakt zijn. Al heel lang geleden zijn mensen begonnen met kaarten maken. Zulke precieze meetinstrumenten als tegenwoordig om afstanden te berekenen hadden ze nog niet, dus afstanden op een kaart klopten vaak niet helemaal. Dat was ook niet het belangrijkste. Voor de bisschop van Utrecht bijvoorbeeld, die plaatsen in Drenthe in zijn bezit kreeg, was het belangrijker om te zien over welke plaatsen hij de baas was. Daarom kreeg hij daar in 1524 een kaart van. Verder ging het er om dat een kaart globaal liet zien welke plaatsen in de omgeving lagen en hoe je van de ene naar de andere plaats kon komen.



Figuur 8: 'Ouer Reest' op de kaart van Pynacker

De kaart hierboven is gemaakt in 1634 door Cornelius Pynacker. Deze kaart ging vooral over Drenthe, maar Avereest wordt ook genoemd. Veel details zijn niet te zien. Er staat een kerkje, dat aangeeft dat het om een dorpje gaat. De gele lijn geeft de provinciegrens aan. Op deze kaart valt Avereest dus op de grens tussen Drenthe en Overijssel. De afstanden klopten inmiddels wel beter, omdat de geleerde Gemma Frisius een speciale manier had uitgevonden om afstanden te berekenen.



Uit 1645 is er de kaart van Bartholdus Wicheringe (figuur 7). De belangrijkste kenmerken die mensen buiten konden zien, waren getekend: water, hoofdwegen, de belangrijke plaatsen en daarnaast zijn ook de gemeentegrenzen getekend. Hoe het landschap er uit ziet, is ook geprobeerd weer te geven: er is veel groen gebruikt en heuvelachtige delen worden ook aangegeven. Andere belangrijke informatie geeft het woord 'paludes', wat Latijn is voor 'moeras'. Deze zelfde kaart van Bartholdus Wicheringe is nog vaker gemaakt. Er is er namelijk ook nog een bewaard uit 1664.



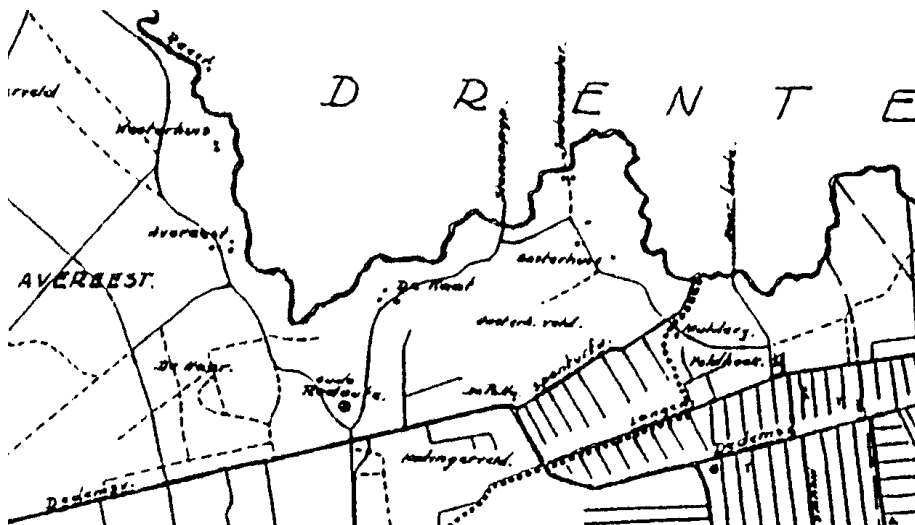
Figuur 9: deel van een kaart van Overijssel door Bartholdus Wicheringe uit 1645

Een nieuwe kaart door een andere kaarttekenaar (ook wel 'cartograaf' genoemd) komt uit 1652, dus uit ongeveer dezelfde tijd als de kaarten van Wicheringe. Die man heette Nicolaas ten Have. Op figuur 8 zie je dat de naam Avereest geschreven is zoals wij dat doen. Ook de (Koter)meerstal, die nu nog bestaat, is getekend. Toch is de kaart nog steeds niet heel precies, want er staat nog niet op waar de mensen wonen, waar de kleine wegen zijn etc.



Figuur 10: deel van een kaart van Overijssel door Nicolaas ten Have uit 1652

De kaart van figuur 9 is een gedeelte van een kaart uit 1860 van de vroegere gemeente Avereest. Hier is goed te zien hoe de Reest (de donkere kronkelende lijn bovenin) de grens vormt met de provincie Drenthe. De Reest heeft nog altijd de vorm die ze van nature had. Anders dan het kanaal de Dedemsvaart: dat is door mensen gegraven (zie ook § 2.4). Op het kaartje is dat ook te zien: dat water loopt in rechte lijnen. Verder is er weinig anders te zien dan de belangrijkste wegen als de Sponturfwijk en de Langewijk. In de gemeente woonden toen ongeveer 4500 mensen, wat voor die tijd best veel was. Van april tot juli waren het er vaak 6500, omdat er dan veel werk was in het turfsteken.



Figuur 11: kaart van de gemeente Avereest rond 1860

Figuur 10 laat een kaart zien uit het begin van de 20<sup>e</sup> eeuw. Hier is heel goed te zien hoe de verschillende wijken als stroken naast elkaar liggen. Aan de belangrijkste wegen en kanalen (zoals de Dedemsvaart) zie je grijze vlekjes: dat zijn de huizen en andere gebouwen. De mensen woonden dus vooral aan de grote wegen of aan het water. Vergeleken met de eerdere kaarten is deze kaart veel preciezer. Niet alleen de belangrijkste dingen zijn getekend, ook veel kleine wijken, wegen en kanalen.



Figuur 12: kaart van de gemeente Avereest rond 1904

Opvallend is dat er in de loop van de jaren vooral veel is bijgebouwd. Een plattegrond van nu zou veel meer grijze stukken hebben waar huizen, winkels en fabrieken staan. Tegenwoordig zijn kaarten nog veel preciezer. Vooral via internet wordt er veel gebruik van gemaakt (denk bijvoorbeeld aan de routeplanner en aan Google Maps). Zolang Dedemsvaart verandert, blijven we ook nieuwe kaarten nodig hebben. Dat gebeurt dus zeker al sinds 1634.

## 6 2001: een nieuwe gemeente

Het gebied, dat eerst Avereest genoemd werd, groeide later uit tot de plaats Dedemsvaart. Het is al die jaren blijven groeien. Dedemsvaart was een groot dorp en kreeg steeds meer te maken met de omliggende plaatsen. Op 1 juli 1818 werd officieel de gemeente Avereest ingesteld, nadat was besloten om de geldzaken van Avereest en Nieuwleusen te scheiden. De veenkolonie Dedemsvaart had vanaf 1819 een Rooms-katholieke Kerk. In 1826 volgde een school en in 1833 een eigen begraafplaats. Een jaar later kwam er een Hervormde Kerk bij. Er werd gevraagd om het grondgebied te mogen vergroten. De Gedeputeerde Staten (het dagelijks bestuur van de provincie) moest dit voorstel goedkeuren of afkeuren. Vanaf 1 januari 1837 bestond de gemeente Avereest met de grenzen zoals deze tot en met eind 2000 bestaan heeft. Er was een gedeelte van het oude Ambt Ommen bij gekomen en een deel van het Ambt Hardenberg. De gemeente werd hierdoor bijna twee keer zo groot als daarvoor. De totale oppervlakte was toen 7366 hectare (ongeveer 11.000 voetbalvelden).

Veel gemeenten voerden al een eigen gemeentewapen. In 1888 werd er een voorstel gedaan om dit ook voor Avereest te laten gelden. Er werden verschillende tekeningen gemaakt. Het ontwerp dat uiteindelijk werd gekozen had twee klaverbladen, een korenschoof, twee turfschoppen en een golvende witte balk. Hiernaast is het oude gemeentewapen van Avereest te zien.

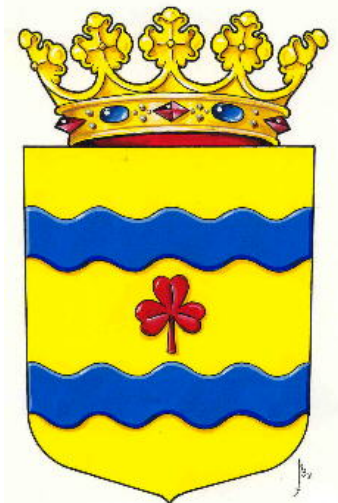


Figuur 13: gemeentewapen van Avereest

Zoals in de vorige hoofdstukken al te lezen was, is de gemeente Avereest zich in de loop van de jaren blijven ontwikkelen. Niet alleen groeide het aantal gebouwen in de gemeente, ook het aantal inwoners bleef maar toenemen. Zo zijn er in ongeveer twintig jaar (tussen 1981 en 2000) 1500 mensen bij gekomen. Op 1 januari 2009 waren er 12.044 inwoners in Dedemsvaart. Met de 3879 mensen uit Balkbrug erbij zou dat betekenen dat de vroegere gemeente Avereest bijna 16.000 inwoners zou hebben. Een heel verschil met de 'maar' 8869 in 1920.

Tegenwoordig bestaat de gemeente Avereest niet meer. Samen met Balkbrug en Oud-Avereest is Dedemsvaart opgenomen in de nieuwe gemeente Hardenberg. De oude gemeente Avereest heeft al met al bijna 200 jaar bestaan; tot het moment waarop veel Nederlandse gemeenten opnieuw werden ingedeeld: de gemeentelijke herindeling. Die ging gelden op 1 januari 2001. Ook is er toen een nieuw gemeentewapen ontworpen. Het moest natuurlijk wel passen bij alle drie de oude gemeenten. Wat bij Hardenberg,

Gramsbergen en Dedemsvaart altijd belangrijk is geweest, is water. Daarom is het volgende wapen ook gekozen voor de nieuwe gemeente Hardenberg.



Figuur 14: gemeentewapen van Hardenberg (vanaf 2001)

De twee blauwe golvende balken staan voor de rivieren de Vecht en de Reest, het klaverblad geeft aan dat de boeren een belangrijke rol spelen in de gemeente.

Door de herindeling zijn de gemeentehuizen nu samen gekomen in Hardenberg. Iedereen uit de vroegere gemeenten Hardenberg, Gramsbergen en Avereest werkt vanaf dat moment samen aan één nieuwe grote gemeente. Helemaal nieuw is dat eigenlijk ook niet. Al eerder hebben mensen moeten samenwerken, over de grenzen van de oude gemeenten heen. Denk bijvoorbeeld maar eens aan de oorlogstijd, waarin boeren de mensen uit de stad hielpen om aan eten te komen.

Verandering geeft je vaak het idee dat alles anders wordt en dat alles van de tijd daarvoor 'oud' is. Maar als je kijkt naar Avereest, moet je één ding toegeven: ondanks de verandering blijft er ook veel hetzelfde, denk bijvoorbeeld aan de Kalkovens die er al lang staan. Daarvoor hebben mensen moeten samenwerken. Niet alleen om iets hetzelfde te houden, maar ook om voor verandering te kunnen zorgen. Door te doen wat je doet, 'maak' je eigenlijk ook nu geschiedenis. Of dat nou thuis is, met de hele school, later in je werk of met iedereen in Nederland. Iedereen heeft zijn eigen stukje geschiedenis. Geschiedenis is dus helemaal niet 'oud' en 'stoffig': het laat zien wat er allemaal verandert, het leeft!



### 3 CONCLUSIE

Kort samengevat komt de geschiedenis van Avereest op het volgende neer: In Oud-Avereest zijn in grafkuilen sporen gevonden uit ongeveer 2500 v.C.: klokbekers. Dat betekent dat er mogelijk mensen van het Klokbekervolk in dit gebied geleefd hebben.

Vroeger heette het gebied rondom Dedemsvaart 'Avereest'. Deze naam werd eraan gegeven, doordat het (vanuit Drenthe gezien) *over de Reest* lag. Tegenwoordig is dit riviertje de grens tussen Overijssel en Drenthe. De grond in Avereest was opgedeeld in 'marken'. Die leverden hout, diervoedsel en weidegrond op. In 1236 gaf bisschop Otto III de opdracht in 'Restina' een kerkje op te richten. Rond 1600 kwam er een schooltje. Kort daarna werd op de plek van de ingestorte kerk een nieuwe gebouwd van steen.

Avereest is door de eeuwen heen behoorlijk veranderd. Wat betreft cultuur is dat vooral te zien aan de bouw van steeds meer huizen en winkels, later vooral van steen. Kenmerkend voor de veenkolonie Dedemsvaart waren de vele kroegen waar alcohol gedronken werd. Ook kerken zijn er veel gebouwd en verbouwd. Niet alleen de buitenkant, ook de binnenkant werd aangepast. Van belang zijn ook de tuinen van Mien Ruys en de Elfstedentocht van 1963, waarbij de Dedemsvaarter Reinier Paping de winnaar werd.

Als het om geldzaken gaat, is het gegraven kanaal van belang geweest: het zorgde voor werk, handel en vervoer. Er komt een welvarende klasse op. Het verdiende geld stoppen ze in het bouwen van mooie grote huizen langs het kanaal. Van 1885 tot 1947 heeft in Avereest een tram gereden. Een slechte tijd brak aan na de Eerste Wereldoorlog: schaarste en

een crisis zorgen voor veel problemen. Wehkamp opent in de jaren '50 als een goedlopende fabriek die nog altijd succesvol is.

Wat politiek betreft, is de belangrijkste ontwikkeling de vorming van de zelfstandige gemeente Avereest in 1818. Vanaf 1833 was er een burgemeester die de gemeente leidde. Tijdens de Tweede Wereldoorlog werd alles bepaald door de Duitsers onder leiding van Hitler.

Geloof is altijd van belang geweest voor Avereest. Vanaf 1236 hebben er één of meer kerken in het gebied gestaan: een Rooms-katholieke, een Hervormde, een Gereformeerde. Ook hadden de Joodse inwoners een eigen synagoge en school. Zij zijn bijna allemaal omgekomen tijdens de Tweede Wereldoorlog.

Avereest kent enkele bijzondere verhalen. Bijvoorbeeld dat over de Baron van Dedem, die het kanaal liet aanleggen waar Dedemsvaart zijn naam aan te danken heeft. De verhalen van bevrijders, onderduikers en verzetsstrijders blijven indrukwekkend. Tot aan de allerlaatste dag van de oorlog was het vechten voor je leven, ook in andere plaatsen rondom Dedemsvaart.

Avereest is in ieder geval vanaf de 17<sup>e</sup> eeuw op kaarten weergegeven. Als je de kaarten vergelijkt, zie je in de loop van de tijd een ontwikkeling naar een weergave met steeds meer details en een groei van de plaats.

Sinds 1818 bestond de gemeente Avereest officieel. Deze gemeente – Dedemsvaart, Balkbrug en Oud-Avereest – is in 2001 opgehouden te bestaan en samengevoegd met Hardenberg en Gramsbergen.

Vanaf de prehistorie tot nu: de plaats waar Avereest ligt, blijft veranderen. Langzaam is zijn we van Veen naar de Varia gegaan. Wie weet wat er in de toekomst nog allemaal staat te gebeuren..



## 4 VERDER LEZEN

In deze lesbrief staat informatie over veel verschillende onderwerpen die met Avereest en haar geschiedenis te maken hebben. Misschien is er nog veel meer wat je te weten zou willen komen, of heb je informatie nodig over andere onderwerpen. Daarom volgt hier een lijst met literatuur die je daarbij kan helpen. In deze lijst staan teksten die voor deze lesbrief al gebruikt zijn, maar ook nieuwe teksten. Het kan gaan om boeken, websites, kaarten, archiefstukken enzovoort. Daarnaast kun je natuurlijk altijd in de bibliotheek of in het gemeentearchief zoeken wat er nog meer over Avereest geschreven is. De literatuur is hieronder geordend aan de hand van een aantal mogelijke onderwerpen.

### Landschap

COERT, G.A., "De Reest, grootvorstin van Drenthe" in: Peerbolte, G.H. (red.), *Drenthe in de kaart gekeken* (Meppel 1976)

GOERMAN, J., *De Dedemsvaart - 200 jaar herinneringen – brochure met historische informatie en aankondiging van evenementen in 2009* (Dedemsvaart 2009)

HEEMSKERCK DÜKER L.I., W.F. van, *Wat aarde bewaarde, vondsten uit onze vroegste geschiedenis* (Amsterdam)

KAREL, H., "Grenzen in Drenthe" in: *Drentse Historische Reeks 7* (Assen 2001)

LEEST, A. van der, H. Stam et al., *Grote Historische Atlas Overijssel – topografische atlas van Overijssel in ca. 1905, schaal 1:25.000* (Tilburg 2005) kaart 290

MAKASKE, P., "Huize Paraat" in: *Historische Vereniging Avereest* nummer 3 (Dedemsvaart 1991)

RAPPOL, M., *In de bodem van Salland en Twente* (Amsterdam 1993)

SEINEN, J.R. en G.H. Varwijk, *Stap voor stap langs de Dedemsvaart* (Dedemsvaart 1983)

WIND, W., "Vondsten langs de Reest; oudheidkundige vondsten" in: *Historische Vereniging Avereest 3<sup>e</sup> jaargang nummer 2* (Dedemsvaart 1986)

ARCHIEFSTUK: *Archeologie in Oud Avereest – documentatiemap. De gemeente Avereest*, Gemeentearchief Hardenberg, Bibliotheek doos 11

### INTERNET

[http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Blaeu\\_1645\\_-\\_Transiselandia\\_Dominium\\_vernacule\\_Over-Yssel.jpg](http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Blaeu_1645_-_Transiselandia_Dominium_vernacule_Over-Yssel.jpg)

[http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Drenthe\\_-\\_Drentia\\_Comitatus\\_-\\_Transiselandiae\\_Tabula\\_II\\_\(Cornelio\\_Pynacker,\\_1664\).jpg](http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Drenthe_-_Drentia_Comitatus_-_Transiselandiae_Tabula_II_(Cornelio_Pynacker,_1664).jpg)

[http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Transisalandia\\_Provincia\\_-\\_Vulgo\\_Over\\_yssele\\_\(Nicolaas\\_ten\\_Have\).jpg](http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Transisalandia_Provincia_-_Vulgo_Over_yssele_(Nicolaas_ten_Have).jpg)

[http://gettysburg.cdmhost.com/cdm4/item\\_viewer.php?CISOROOT=%2Fp4016coll7&CISOPTR=229&DMSCALE=100&DMWIDTH=600&DMHEIGHT=600&DMMODE=viewer&DMFULL=1&DMX=2796&DMY=4426&DMTEXT=%2520Cornelis&DMTHUMB=1&REC=1&DMROTATE=0&x=307&y=290](http://gettysburg.cdmhost.com/cdm4/item_viewer.php?CISOROOT=%2Fp4016coll7&CISOPTR=229&DMSCALE=100&DMWIDTH=600&DMHEIGHT=600&DMMODE=viewer&DMFULL=1&DMX=2796&DMY=4426&DMTEXT=%2520Cornelis&DMTHUMB=1&REC=1&DMROTATE=0&x=307&y=290)

<https://www.kaartenatlassen.nl/bonnebladen-overijssel>

<http://www.webringreestdal.nl/dewijk/reest.html>

### Strijd/oorlog

BAKKER, G.L., *De spannende aprildagen van 1945*

GRADDESZ HELLINGA, G., *Geschiedenis van Nederland. De canon van ons Vaderlands Verleden* (Zutphen 2007)

HEIJINK, G., Met onvergetelijke moed - oorlog, verzet en bevrijding in N.O. Overijssel.

Hardenberg, Gramsbergen, Lutten, Dedemsvaart, Ommen, Vroomshoop, Mariënberg, Bergentheim, Slagharen en omgeving (Hardenberg 2005)

IMPERIAL WAR GRAVES COMMISSION, *The war dead of the British Commonwealth and empire. Minor cemeteries in the province of Overijssel. Cemeteries in the province of Drenthe* (Liverpool/Londen/Prescot 1957)

LENSEN, J.L., *Herinneringen aan de Tweede Wereldoorlog* (Gramsbergen)

LUISMAN, F.J., *Saksers onder het Duitse juk – herinneringen uit de oorlogsperiode 1940-1945 in N.O.-Overijssel* (De Krim/Hardenberg 1981)

MAKASKE, P., De Joodse gemeenschap van Avereest - een terugblik op het Joodse leven in de gemeente Avereest, voor, tijdens en na de Tweede Wereldoorlog (Bunne 1992)

VEEN, S. ten, M. Amsman et al., *Na zestig jaar. Zestien verhalen over verwerken en herdenken* (Zwolle 2005)

WEERDEN, J. van, *De Oorlogsvlag – een indrukwekkend document over gewapend verzet, sabotage en spionage in de Tweede Wereldoorlog met als uitvalsbasis Noordoost-Overijssel en Zuid-Drenthe* (Hardenberg 2008)

KRANTENARTIKEL: *Dedemsvaartsche Courant* (4 mei 1965)

INTERNET

<http://www.hidaba.nl/bijlagen/03Het%20beest%20keerde%20terug.htm>

<http://www.jhm.nl/nederland.aspx?ID=35>

<http://www.oorlogsmusea.nl/artikel/1613>

### Turf en veen

KRIKKE, H.D.J. en W. Visscher, *Wijkend verleden. Oude historische en nog bestaande turf wijken in de gemeente Avereest* (Dedemsvaart 1999)

ROEST, H., *Turfschipperij. Beroep zonder glorie* (Meppel 1992)

VISSCHER, W., *Een wereld van turf. De Overijsselse turfindustrie en de veenondernemingen in de hoge venen van Overijssel* (Gouda 2003)

VISSCHER, W., *Rond de ronde - turf, kunstmest en elektriciteit - triptiek van de turfindustrie* (Nieuw Amsterdam 1997)

INTERNET

[http://www.200jaaravereest.nl/Scheepvaart\\_01.html](http://www.200jaaravereest.nl/Scheepvaart_01.html)

FILM KLOKHUIS OVER VEENGRONDEN

<http://player.omroep.nl/?afID=4293632>

### Personen

HAERINGEN, N.J. van, *Herkomst van de familie Van Haeringen* (Den Haag 1982)

KONINKLIJKE KWEKERIJ MOERHEIM, *Memoires van Bonne Ruys, 1865-1950* (De Krim 1988)

VISSCHER, W., “Frederik Boterman 1796-1879, de rechterhand van Van Dedem” in: *Historische Vereniging Avereest* nummer 4 (1992)

VISSCHER, W., “Een merkwaardige Duitser aan de Vaart. Uit het leven van Johann Heinrich Daman, brander en vervener aan de Dedemsvaart” in: *Historische Vereniging Avereest* nummer 2, 3 en 4 (1996)

ARCHIEFSTUK: Geneagram van de adel van Overijssel + genealogie van mr. Willem Jan baron van Dedem, de stichter van de Dedemsvaart, Gemeentearchief Hardenberg, Bibliotheek doos 31

INTERNET

<http://www.mysteriesvanhetreestdal.nl/verhalen/anedkotes/dedem>

<http://transisalaria.blogspot.com/2009/04/200-jaar-dedemsvaart.html>

### Ontwikkeling Avereest

BAALMAN, D.H. en N.S.A. Tienstra, *Industrieel Erfgoed in Overijssel – een inventarisatie* (Zwolle 2001)

DRENT, J., *Geschiedenis van de gemeente Avereest. Bijdrage tot de geschiedenis van de gemeente Avereest - zijnde de historie van Dedemsvaart, Oud-Avereest, Balkbrug en het kanaal de Dedemsvaart* (Dedemsvaart 1978)

INTERNET

<http://www.200jaaravereest.nl/OudeTijden.html>

<http://www.hardenberg.nl/smartsite.shtml?id=17536>

<http://www.hardenberg.nl/smartsite.shtml?id=17537>

<http://www.hardenbergsarchieff.nl/smartsite.shtml?ch=INT&id=17546>

## Algemeen

- BAKKER, C., *Tijdpad (gemeente Avereest) - een speelse wandeling door de geschiedenis van Avereest* (Dedemsvaart 2000)
- DRENT, J., Hier in het stille veld - 150 jaar Hervormde gemeente te Dedemsvaart (1834-1984) (Dedemsvaart 1984)
- DUNNING Jr., A., *Hoe 't was, hoe 't werd – een terugblik bij het eeuweest der Nederlandse Hervormde kerk en gemeente te Dedemsvaart*. (Dedemsvaart 1934)
- HET OVERSTICHT, *Inventarisatie jongere bouwkunst 1850-1940 - beschrijving gemeente Avereest* (Zwolle 1988)
- HOVE, J. ten, *Het Overijsselse geschiedenisboek* (Zwolle 2007)
- KRIKKE, H.D.J., *Eeuwenoude Amsterdamse preekstoel in Hervormde Kerk te Dedemsvaart* (Delden 2000)
- MOES, J., *Werp uw brood uit op het water. Momenten van 150 jaar gereformeerd kerkelijk leven te Dedemsvaart* (Dedemsvaart 1986)
- PIEL, A., *Geschiedenis van Avereest* (Dedemsvaart 1960-1970)
- SOLDAAT, R., *'t Is goed toeven in Hardenberg, Dedemsvaart en Gramsbergen* (Hardenberg 1981)
- THIEN, L., *Geschiedenis van de Sint Vitusparochie te Dedemsvaart, gemeente Avereest* (Dedemsvaart 1976)
- VARWIJK, G. et al., *De Dedemsvaart in de 20ste eeuw - zijn stad, streek en dorpen* (Dedemsvaart 1998)
- VRIES, W. de, *Avereest rond 2000. Een fotoboek ter herinnering aan de gemeente Avereest* (Dedemsvaart 2000)
- WOLBINK, E. en A.C.A. Pullen, *Monumenten in de gemeente Hardenberg* (Hardenberg 2008)
- WOLTERS-NOORDHOFF ATLASPRODUCTIES, *Grote Historische atlas van Nederland, deel 3 – Oost-Nederland 1830-1855* (Groningen 1990)

ARCHIEFSTUK: Afbeeldingen e.d. van de voormalige gemeentewapens en van het wapen van de gemeente Hardenberg 2001/, Gemeentearchief Hardenberg, Bibliotheek doos 28

## INTERNET

- <http://beeldbank.nationaalarchief.nl/>
- [http://commons.wikimedia.org/wiki/Category:Old\\_maps\\_of\\_Overijssel](http://commons.wikimedia.org/wiki/Category:Old_maps_of_Overijssel)
- [http://provincie.overijssel.nl/beleid/cultuur/historie\\_van/overzicht\\_regio's\\_en/geschiedvertelling/hardenberg](http://provincie.overijssel.nl/beleid/cultuur/historie_van/overzicht_regio's_en/geschiedvertelling/hardenberg)
- <http://www.ioresearch.nl/hardenberg/bevolking.htm#>
- <http://www.natuurinformatie.nl/nm.dossiers/natuurdatabase.nl/i001175.html>
- <http://www.ngw.nl/a/aveest.htm>
- <http://www.ngw.nl/h/hardenbe.htm>
- [http://www.stenenarchief.org/stenen\\_project/dedemsvaart/Dedemsvaart\\_list.php](http://www.stenenarchief.org/stenen_project/dedemsvaart/Dedemsvaart_list.php)
- <http://www.overijsselkaart.nl>

Deze lesbrief is opgezet door de Gemeente Hardenberg om de leerlingen van de hogere basisschoolgroepen kennis te laten maken met de geschiedenis van hun eigen regio en, bij het zoeken naar informatie daarover, de stap naar het gemeentearchief te verkleinen.

Laura Schipper, augustus 2009